

SVĚTOVÉ DĚJINY

DO KAPSY

ALEXANDER VON SCHÖNBURG

Světové dějiny do kapsy

ALEXANDER VON SCHÖNBURG

Originally published under the title
WELTGESCHICHTE TO GO

Copyright © 2016 by Rowohlt Berlin
Verlag GmbH, Berlin

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Překlad © Vladimír Čadský, 2017
Obálka © Jirí Miňovský – ARBE, 2017
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2017

ISBN 978-80-7390-724-2

Světové dějiny do kapsy

ALEXANDER VON SCHÖNBURG

Přeložil: Vladimír Čadský

„Národy a lidé, pošetilost a moudrost, válka a mír přicházejí jako vlny na vodě, ale moře zůstává. Co jsou naše státy a jejich moc a čest před Bohem jiného než mraveniště či úly plné včel, jež rozšlápne kopyto dobytčete, nebo jež kultivuje obratná ruka včelaře.“

OTTO VON BISMARCK

OBSAH

VAROVÁNÍ MÍSTO PŘEDMLUVY	7
<i>Kapitola první</i>	19
SKOŘÁPKA OŘECHU 4,5 miliardy let z rychlíku	
<i>Kapitola druhá</i>	31
PŘEV RATNÉ MOMENTY SVĚTOVÝCH DĚJIN Nejdůležitější <i>události</i> poznáme teprve zpětně (když už je pozdě)	
<i>Kapitola třetí</i>	43
PROSÍM VÁS, JAK SE DOSTANU DO CENTRA? O vzestupu a pádu nejdůležitějších světových měst	
<i>Kapitola čtvrtá</i>	63
FROM ZERO TO HERO Nejdůležitější lidé historie a jejich vrtochy	
<i>Kapitola pátá</i>	81
DILEMA ROZHODOVÁNÍ Lze svět opravit? A pokud ano, jak? Nejvýznamnější <i>ideje</i> lidských dějin	
<i>Kapitola šestá</i>	99
VZHŮRU K VÝŠINÁM Dějiny lze vyprávět i docela jinak. Například <i>uměním!</i>	

<i>Kapitola sedmá</i>	115
OD ADAMA K APPLE	
Nejlepší vynálezy, které nás bohužel nikdy neudělaly šťastnými	
<i>Kapitola osmá</i>	129
MONSTRA, A.S.	
O zlu v dějinách – a proč nás fascinuje	
<i>Kapitola devátá</i>	143
NEVIDITELNÁ ARMÁDA	
Slova, která změnila svět	
<i>Kapitola desátá</i>	159
VŠECHNO JEDNOU KONČÍ...	
Proč jde teď opravdu z tlustého do tenkého	
DODATEK	173
Nejtvrdošnější omyly světových dějin	
POZNÁMKY	195
LITERATURA	197
PODĚKOVÁNÍ	203

Varování místo předmluvy

Je deset hodin ráno. Na terase našeho hotelu v řeckých Athénách je již třicet stupňů ve stínu. Sedím s dětmi u snídaně. Přímo před sebou vidíme Akropoli, nejproslulejší městskou pevnost na světě. A v jejím středu Parthenón, chrám, který obyvatelé tohoto města kdysi postavili k počtě bohyni Athéně. Z vděčnosti, že jim pomohla proti ohromné Persii, která byla tehdy čímsi jako supervelmocí své doby. Perský král se svou po zuby vyzbrojenou nesmírnou armádou věřil, že Athény zničí jediným úderem jako obtížný hmyz. Ale pak přišly Marathón a Plataje, dvojí zázračné vítězství světových dějin – stejně nepravděpodobné jako třeba porážka německé národní fotbalové jedenáctky v poměru 1:7 v utkání proti Lichtenštejnsku – a běh dějin nabral nový směr. Z Athén, zapadáková plného duševně i tělesně činorodých lidí, z nichž však mnozí toužili po dobrodružstvích, se stala středomořská supervelmoc, jež ovlivňuje naše konání dodnes.

Moje žena už dávno z terasy odešla. Ve spalujícím vedru nemá chuť zúčastnit se rodinného výletu za antickými památkami a nechat se ode mě hnát slavnostním krokem po agoře, ústředním shromaždišti starověkých Athén. Kromě toho je na mě právem naštvaná, protože jsem se předešlého večera nechal unést jedním přítelem, zahraničním dopisovatelem Paulem Ronzheimerem, do víru athénské nočního života.

Mezitím naše děti udělaly vše pro to, aby náš hotelový pokoj obrátily vzhůru nohama jako nějaké rockové hvězdy. Moje děti jsou teenageři, momentálně se zajímají víc o snídaňový bufet než o nejimpozantnější komplex zřícenin na světě. Můj nejmladší syn si přinesl náklad míchaných vajíček se slaninou a tunami bílého chleba – množství kalorií, jež by učinilo tři tucty Sparťanů na týden šťastnými. Moje dcera se už hodinu snaží proklikat do bezdrátové lokální internetové sítě hotelu. Jde s dobou. Dělá to, aby digitálnímu světu dokázala, že tady byla. Na instagramovém profilu lze totiž pomocí vlaječek na mapce světa zjistit, odkud posílá své obrázky. Obrázek bělostného Parthenónu, odrážejícího se proti šmolkově modrému nebi, je pořízený s pomocí aplikace Histamatic, aby vypadal co nejpřirozeněji.

Proč jim to dělám? Proč se nespokojím panoramatem, abych se pak jen tak loudal nákupní zónou Plaka a lízal zmrzlinu? Co nám má vlastně co říci civilizace, jejíž trosky zde vidíme? A vůbec: proč se my, lidé, bereme tak šíleně vážně? Proč pořád vyprávíme příběhy ze své minulosti?

Nebylo by lepší držet se toho, co je právě teď? Proč se ohlížíme zpátky? Na to je jen jediná odpověď: Protože nic jiného nemáme. Z fyzikálního hlediska žádné TED neexistuje. Všechno, co vidíme, je přinejmenším minulost. Sklenici vedle sebe vidím se zpožděním o zlomky sekundy, o čas, který světlo potřebuje, aby doputovalo na mou sítnici. Když se podíváme na noční oblohu, pouhým okem spatříme asi šest tisíc hvězd. Veškeré světlo, které vidíme, sice teprve nyní dopadá na Zemi,

ale je více než prastaré. Čím je jeho zdroj od nás vzdálenější, tím je starší. Nejstarší světlo je třináct miliard let staré a na cestu se rychlostí světla vydalo v okamžiku velkého třesku.

Byly doby, kdy se takový zájem zdál víc než pochopitelný. Až do nedávna si lidé skutečně mysleli, že naše planeta je středem vesmíru. Nedaleko odtud, v Delfách, stojí kámen. Kdysi označoval střed světa. Dnes víme, že nejsme ani ve středu vlastního malého planetárního systému, že jsme jako jiné planetární systémy jen na periferii – na nenápadném předměstí – své galaxie. V tomto všehomíru má naše planeta Země asi takovou důležitost jako bakterie v sosáku blechy na chlupu ocasu jednoho z desítek tisíc slonů v nekonečných dálavách Afriky...

Není to směšné, když takové nepatrné bytosti jako my tráví čas tím, že zaznamenávají, kdo, kdy, proč s kým bojoval nebo vládl? Kdyby naše planeta zítra už nebyla, v dálavách vesmíru by si toho nikdo ani nevšiml. Naše spirálová galaxie, jíž říkáme Mléčná dráha, by se, stejně jako ostatní galaxie, klidně otáčela dál. Nebo je to hloupost? Neexistuje celý vesmír jen proto, že na něj skrze nás dopadá světlo, že ho vidíme? Že ho vnímáme? Jestliže tu není nikdo, kdo by něco vnímal, je to pak vůbec skutečné?

Ale odvažme se pro tuto chvíli naši planetu klidně vidět jako zvlášť zajímavou. Tím však ještě pořád není řečeno, že se všechna pozornost musí automaticky upřít na pozdě příchozího, jako je *Homo sapiens*. Mnoho dějepisných knih to přitom rádo činí – a většinou se v nich píše: „A pak přišel člověk.“ Jako by námi bylo završeno stvoření či evoluce. Jako bychom byli korunou světového plánu, který s námi předem počítá jako s vládci tohoto světa.

Tato kniha pojednává o zvláštním druhu člověka, který si bleskově, prakticky *ve stejný* moment, kdy se objevil, podrobil celou planetu. Abychom náš neobyčejný druh pochopili, vyplatí se poznat nejprve raného *Homo sapiens*.

A to z jednoho prostého důvodu: ten raný člověk, to *jsme my*. Existuje již tolik set tisíc let, že pár posledních tisíc let lidské kultury nemělo prakticky šanci nás znatelně změnit a my jsme neměli příležitost přizpůsobit se podmínkám, které jsme sami vytvořili. Už minimálně 150 000 let jsme stále přesně stejní jako dnes. Z vnějšího pohledu – a také co se týče výkonu našeho mozku – se v ničem nelišíme od svých předků, kteří tehdy žili.

Pravděpodobně byli ještě inteligentnější než my, protože museli v hlavě nosit a interpretovat tisíce informací, na nichž závisel jejich život. Zatímco nám stačí, abychom leckdy z nudy zalovili na smartfonu a hned věděli, jaké bude počasí, nebo si zahráli nějakou hru. Teprve zhruba před 12 000 lety jsme se přestávali protloukat jako lovci a sběrači. Teprve od té relativně nedávné doby stavíme, sklízíme, chodíme po úřadech, uzavíráme smlouvy o stavebním spoření a dodržujeme termíny. Stačí, když člověk, jenž se tolik honosí tím, že je „moderní“, podstoupí docela jednoduchý experiment, aby pochopil, jak málo se čistě fyzicky liší od tohoto raného člověka, který ještě žil v jeskyních a lovil mamuty. Napuště si vanu a lehněte si do ní. Až voda ve vaně vychladne, naskočí vám husí kůže. Naši předkové měli větší tělesné ochlupení než my, a když jim byla zima, husí kůže jim pomohla chlupy napřimit. Vzduch uvězněný mezi chlupy je zahřál.

A nemáte-li vanu, projděte se okolo stolu plného jídla. Od doby, kdy vím, že moji předkové museli potravu namáhavě sbírat a lovit, je mi jasné, proč v hotelu *nedokážu* jen tak projít okolo žádného jen trochu slušného snídaňového bufetu. Předtím jsem hlad neměl, já vlastně nemám ráno nikdy hlad. Ale statisíce let byla pro mě každá potrava vítězstvím, jež mezi neurony mého mozku způsobilo bouři radosti. Před chvílí jsem si u snídaně *musel* naložit plný talíř. Hluboko ve mně je zakořeněná obava, že to bude nejspíš na dlouhou dobu jediné jídlo.

Zajímat se o dějiny znamená zajímat se o sebe samého. Na dějiny hledíme z jediného důvodu: abychom viděli sami sebe. Uvidíme, že existuje dobrý důvod, abychom je vyprávěli z perspektivy svého druhu na pozadí kultury, kterou jsme vytvořili.

Prvních pár milionů let (dávno, dávno před koupací vanou a švédskými stoly v hotelu) více méně přeskočím a soustředím se na několik posledních tisíc let, zhruba od roku 10 000 př. n. l., kdy jsme začínali žít usedle. Pokud tak činím, a je to výslovně míněno jako varování, vyslovuji tím zároveň o světě určitý soud. Podle sebechápání klasického dějepiscectví je počátkem vzestupu člověka takzvaná zemědělská revoluce, která začala před nějakými 12 000 lety. Ta je také počátkem toho, čemu říkáme civilizace.

Vyprávět historii teprve od okamžiku, kdy se člověk začal stavět proti přírodě, je sice obvyklý postup – ale než s ním začneme, musíme si ujasnit, co stojí za jistým odvážným tvrzením. Mám na mysli názor, že dějiny jsou hodny naší pozornosti teprve tehdy, kdy člověk už není přírodní, ale civilizační bytost, kdy se už nepokládá za součást, ale za pokořitele přírody. Stejně tak dobře bychom se mohli omezit na prvních 150 000 let lidské historie. Mohli bychom argumentovat, že to bylo nejdelší a daleko nejúspěšnější období lidských dějin. Uplynulých 12 000 let – tedy dobu po zemědělské revoluci – bychom pak odbyli několika slovy na konci jako smutné postskriptum historie, v němž vykořisťujeme a ničíme přírodu, jež nám po tisíce generací spolehlivě zajišťovala obživu.

Já to tady neudělám. Je však podle mě férové upozornit, jak velice důležitý je náš úhel pohledu na svět, soustředím-li se zde na dobu, kdy se lidé usadili a zakládali civilizace. Stejně jako je vyjádřením určitého pohledu na svět, mluvíme-li o „našem“ světě, o „našem“ životním prostředí. Také já, stejně jako všichni, dávám najevo, že se už nevidíme jako součást

přírody, ale jako něco od přírody odděleného, v případě pochyb dokonce jako její páni.

Dozvědět se o vzestupu člověka během posledních 12 000 let něco více se vyplatí už z toho důvodu, že jde o poměrně pozoruhodně úspěšnou historii. Zběsilým tempem jsme to dotáhli překvapivě daleko. Když jsme začínali, byli jsme na potravním řetězci někde mezi ovci a lvem, dnes tweetujeme s celým světem, stavíme minimozky z neuronů, abychom na nich testovali léky, manipulujeme se svou dědičnou výbavou a vyvíjíme superinteligenci. Mluvíme-li o dějinách světa, máme před sebou čtyři a půl miliardy let. První lidoopi, používající nástroje, se objevili asi před 3 miliony let. Lidé identického vzhledu s námi existují teprve 150 000 let, člověk jako myslící bytost schopná plánovat se neobjevil dříve než před 70 000 lety. Z perspektivy 4,5 miliardy let dějin Země je 70 000 let lidské historie méně než mrknutí oka. Od chvíle, kdy člověk začal rozbíjet kameny, až do doby, kdy zakládá NATO a Google, staví roboty a auta jezdící bez řidiče, uplyne, kdybychom si dějiny světa představili jako stominutový film, jen zlomek sekundy. Ale během něho se odehraje zatraceně mnoho z toho, co je pro nás zajímavé.

Zde vstupuje do hry moje zvláštní postavení jako diletanta. Já jsem novinář, tedy protiklad odborníka. Pro čtenáře této knihy to je mimořádná výhoda. Musíte si přečíst Nietzscheho, abyste viděli, kam to může vést, když je člověk příliš hlubokomyslný. Když člověk příliš mnoho ví, až příliš chápe, vidí příliš mnoho souvislostí a má příliš mnoho informací, končí to nevyhnutně totálním chaosem. Jen moje odvaha něco vynechat, opomíjet detaily a striktně se soustředit na to podstatné (nebo na to, co za takové považuji) mi umožňuje ujmout se – vzhledem k množství materiálu – tohoto naprosto bláznivého úkolu vyprávět dějiny lidstva. Jen smíříte-li se se zjednodušenými diletanta, jako jsem já, máte vůbec šanci udržet si přehled.

Velký novinář a filozof kultury Egon Friedell je autorem hlubokomyslné obrany diletantství, na niž se mohu odvolat i já. Když Friedellovi otloukali o hlavu, že je diletant, nijak ho to neuráželo. Jak vypráví Friedrich Torberg, Friedell si jako divadelní autor vysloužil zničující kritiku jistých vídeňských novin, končící verdiktem: „Toho opilého mnichovského diletanta nechceme tady ve Vídni už nikdy vidět.“ Friedell pak napsal do redakce zhruba toto: „Nepopírám, že se občas rád napiju alkoholu. Ani na slově diletant nedokážu vidět nic špatného, vždyť diletant je někdo, kdo miluje to, co dělá. Ale slovo ‚mnichovský‘ bude mít soudní dohru!“ Veškerá lidská činnost, napsal Friedell v jednom dopise Maxu Reinhardtovi, dostane skutečnou životní sílu teprve tehdy, vykonává-li ji diletant. „Jen diletant, jemuž se právem říká též milovník, amatér, má k předmětu své činnosti vskutku lidský vztah.“

Zjednodušení je jediná schůdná cesta, jak vyprávět dějiny. Dokonce i historická věda provozovaná na nejvyšší vědecké úrovni znamená jedno: uspořádat. A pořádat nutně znamená strkat do šuplíků, interpretovat, vykládat, dodatečně konstruovat souvislosti. Věda není nic jiného než snaha vnášet řád. Alternativou je nepřehledný, nesouvislý mišmaš dat a informací. Už jakmile někdo začne vypočítávat, kdo kde vládl, uvízne v bažině svévolného kategorizování a pořádání. Velký finanční matematik Nassim Nicholas Taleb, jehož kniha *Černá labuť* patří k nejvlivnějším knihám současnosti, nazývá lidské nucení pořádat věci „platonity“¹.

Zařazovat, vytvářet spojení – teprve to z nás však dělá myslící lidi. Myslet znamená vytvářet v mozku spoje. Čím jsou data uspořádanější a čím méně náhodně jsou spojená mezi sebou, čím výrazněji vytvářejí jistý vzor, tím snazší je uložit je do paměti, převyprávět nebo reprodukovat v knize. Potřebujeme, říká Taleb, něco, co je uchopitelné, zřejmé, do očí bijící, poutavé, romantické. Pro abstraktní nejsme dělaní. Problémem ovšem je, že se naše myšlení přitom potýká

s jedním nedostatkem. Zařazovat lze vždy až zpětně. Při zpětném pohledu pak říkáme, že to či ono se muselo odehrát právě tak, že Francouzská revoluce nebo první světová válka musely vypuknout, protože se stalo to či ono... Jenže když se tak dělo, neviděl nikdo, co přichází.

Po 11. září 2001 dovede vysvětlit fenomén islámského terorismu každý. O den dříve, 10. září, to nedokázal nikdo. To ovšem také znamená, že ničemu ani zbla nerozumíme, jak o nás budou jednoho dne soudit budoucí generace.

Historie není věda, která zachycuje objektivní pravdu. Někdy dokonce i pohádky obsahují více komprimované pravdy než celé pořadače plné faktů. Možná jsou příběhy, jako ten o Adamovi a Evě, jenž pojednává o vzpouře člověka proti předem danému řádu, nebo babylónský *Epos o Gilgamešovi*, jenž vypráví o tom, jak se člověk vypravil zvítězit nad nejnemilosrdnějším přírodním zákonem, nad smrtí, nejpravdivější historie ze všech.

Možná není ani tolik důležitá vědecká přesnost dějepisceví jako jeho terapeutický účinek. Možná si vyprávíme historiky, abychom se utěšili. Při vědomí vlastní časové omezenosti nám totiž historie může dodat pocit nepomíjivosti.

Zde v Athénách, kde právě jsem, bylo vynalezeno divadlo. Jeho jasně definovaným cílem bylo umožnit člověku pohlédnout na sebe sama, vidět lidské tužby a stinné stránky na zrcadle jeviště. Z bezpečné vzdálenosti. Inscenace jako terapeutická seance.

Historie nemůže být vědou už proto, že závisí na tom, kdo co kde vypráví. Člověk myslí narativním způsobem. Historie není koneckonců v první řadě nic jiného než vyprávění příběhů, proto se také v této knize právem vracím k mýtům a vyprávěním, v nichž se kondenzovala historie ve vědeckém smyslu. Jestliže bude za pár let psát světové dějiny nějaký Konžan v Kinshase – v jednom z nejrychleji rostoucích měst na světě – nebo buddhista v himálajském království Mustang,

budou obě verze pochopitelně vypadat jinak než moje, než verze bílého, dobře živeného Evropana, který píše v Athénách na laptopu.

Nemám však jinou perspektivu kromě své vlastní. Stejně tak používám slovo Evropan, ačkoli vím, že už to je zavádějící. Evropa není kontinent, ale idea, kterou si již dva tisíce let hýčkají lidé, kteří zde žijí. Geologicky vzato jsme jen posledními rozeklanými výběžky obrovské kontinentální desky, které říkáme Asie. Avšak lidé, kteří na tomto cípu žijí, poměrně natrvalo převrátili život všech ostatních lidí na planetě. Proto je nejen pochopitelné, ale – z dnešního pohledu – dokonce žádoucí, když budu líčit dějiny z evropské pozice. Nebo řečeno slovy mexického filmaře Alejandra Gonzáleze Iñárritua: „Jde o přístup bílého muže k jiným barvám pleti, k přírodě, ke zvířatům, k životu vůbec.“

Co se stalo s ostatními megacivilizacemi? Proč Čína objevila Austrálii, ale nikdy nepomýšlela na její dobytí? Proč objevili Evropané Ameriku, a ne naopak? Proč se Mayové nevydali do Evropy – nebo alespoň jen do Jižní Ameriky? Na tyto otázky se budeme snažit odpovědět.

Jak postupují? Co vás čeká? Filozof Karl Jaspers, o němž se rozhodně nedá říci, že příliš zjednodušoval, rozděluje lidské dějiny do čtyř období. Nejdříve přichází období, kdy vzniká řeč a nástroje. Potom podle Jasperse následuje fáze číslo dvě, kdy už lidé jen neloví a nesbírají, ale místo toho sejí, sklízí a budují velké říše. Pro třetí fázi, první tisíciletí před Kristem, vynalezl krásné slovo „Achszeit“, překládané do češtiny poněkud nehezky jako „doba osová“. To je doba, kdy intelektuálně saháme po hvězdách, filozofujeme, vytváříme ideové konstrukce, kdy vznikají světová náboženství. Čtvrtá fáze, to je naše epocha, vědecko-technická doba. Jako každá kategorizace je i tato absurdní. Ale zároveň velice užitečná. Já se Jaspersova dělení držím, a dokonce dovádím pro *Homo sapiens* tak typický cit pro formu ještě o krok dál. Každou

kapitolu uzavírá seznam Top 10, deseti nejcharakterističtějších jevů shrnujících pojednávané téma. Beat that, Jaspers!

V každé z deseti hlavních kapitol téma nejprve pro spěchající čtenáře rychle projdu a poté se vždy věnuji světovým dějinám jako celku, ale pokaždé z jiného úhlu pohledu. Po kapitole o nejvýznamnějších událostech světových dějin následuje kapitola, která líčí světové dějiny z perspektivy vzestupu největších měst, po ní kapitola o hrdinech dějin, o velkých idejích, o největších uměleckých dílech a o nejpřevratnějších událostech. A pak ještě, abychom své vyprávění řádně okořenili, kapitola o největších darebácích a o velkých slovech. A na konci musíme, třebaže mi to je líto, mluvit o konci světa, ale aby vás to nermoutilo, čeká na vás ještě pár překvapivých pohledů na historické souvislosti.

V této knize budete pochopitelně postrádat mnoho jmen, událostí a dat. Není to příručka světových dějin. Určitě v ní nejde o letopočty bitev a revolucí ani o jména jednotlivých vládců. Ostatně si ani nemyslím, že se někdo skutečně zajímá o život Athéňanů kolem roku 400 př. n. l. nebo o starosti Římanů kolem roku 10 n. l. Co nás na dějinách opravdu zajímá, to jsou otázky, které z pohledu na starověké Athény vyplývají pro *nás*, a to, co pro nás v *současnosti* znamenají odpovědi na otázky, které si lidé odpradávná kladli. Podle Thúkydida není historie ničím jiným než výukou filozofie na příkladech. Čekejte tedy prosím spíše příklady z minulosti, jež se týkají i nás, dnešních lidí, než nějaké kompendium či příručku.

A ještě jedno varování předem. V této knize nenajdete jedinou myšlenku, která by pocházela jen ode mě. Před originálními myšlenkami ostatně také musím důrazně varovat. Kdo četl Spenglera a Marxe, dva z posledních autorů, kteří se snažili o originální teorie dějin, ví, co mám na mysli. Něco takového se může rychle změnit v šarlatánství. Podle Marxe pouze stačí člověka osvobodit od jeho řetězů. Pak už bude

všechno jen dobré. Pro Spenglera jsou civilizace jako ovoce s omezenou životností: od rozkvětu po hnilobu trvají zhruba jedno tisíciletí a potom zaniknou. Vše podléhá běhu osudu. Slibuji zde slavnostně a s veškerou přiměřenou vážností, že nebudu předkládat žádné originální teze.

Všechny podstatné myšlenky o člověku už byly promyšleny stokrát, ba tisíckrát přede mnou. Svět je teď tak starý, během tisíciletí už žilo a přemýšlelo tolik významných lidí, že se dá najít a říci jen máloco nového. Poslední myšlenka je moje, ale takhle zformulovanou jsem ji našel u jednoho spisovatele, který se jmenoval Goethe. Takže už teď není moje? Abych předešel jakémukoli obviňování z plagiátorství, přiznávám pro jistotu už zde, že stojím jako trpaslík na ramenou obrů. A tak je to taky dobře.

Stručný přehled najdete na konci knihy; za raný středověk jsem obzvlášť zavázán Janu Assmannovi, za antiku velkému siru Mosesu Finleymu, za pozdní antiku Peteru Brownovi. Za středověk bohužel v roce 2014 ve věku devadesáti let zemřelému Jacquesi Le Goffovi. Přidržel jsem se knih a přednášek velkého berlínského historika kultury a duchovního vývoje lidstva Alexandera Demandta. A Norberta Eliase, Karla Jasperse, Karla Poppera a Isaiaha Berlina, protože sociologové a filozofové jsou koneckonců i dějepisci s tím největším bohatstvím nápadů. Isaiaha Berlina, patrně největšího liberálního myslitele naší doby, jsem měl příležitost navštívit krátce předtím, než zemřel, v jeho oxfordské pracovně, kde jsme vášnivě diskutovali o osvícenství a liberalismu.

Avšak nejdůležitějším zdrojem informací byl můj přítel Juval Harari, profesor jeruzalémské univerzity. Bez jeho knihy *Sapiens*² by ta moje nevznikla. Když jsem ho na podzim roku 2014 navštívil v Jeruzalémě, dokončil Juval právě pokračování knihy *Sapiens*. A pro mou vlastní knihu mi dal cenné rady.

„Horký Indus a chladný Araxes se dotýkají. Peršané pijí z Labe a z Rýna, bohyně moře odhalí nové světy, Thule už nebude nejzazší mezi světa.“

Seneca

Kapitola první

SKOŘÁPKA OŘECHU

4,5 miliardy let z rychlíku

Tady budeme s vyprávěním rychle hotovi, vždyť počátek dějin, co bylo „předtím“, nikdo nezná. Naproti tomu to, co se odehrálo před zhruba 13 miliardami let, víme poměrně přesně. Nepatrný zárodek kosmu exploduje s nesmírnou energií, rozlétávající se nebeská tělesa se od sebe vzdalují jako body na nafukovaném balónu. Vzniká prostor, světlo, čas. Nikdo neumí říci, proč se to stalo. Ale že to tak bylo a *kdy* to bylo, to lze odečíst ze vzdálenosti hvězd stále se ještě vzdalujících po explozi.

Přeskočme tuto poněkud znepokojující záležitost s velkým třeskem, i dlouhou, velice dlouhou historii vzniku Země. Jak se vesmír rozpíná, vznikají díky gravitaci plynné koule a hvězdy. Naše Slunce, nepatrná stálice, vzniklo před zhruba 5,5 miliardami let, naše Země, která kolem něho krouží, je jen